

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 2 (3) 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 2 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Полвонов Козимбек Наимович

ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ ШАҲАРЛАРИ КЛАССИФИКАЦИЯСИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР (1970-2022 йиллар) 7-13

Махмудова Азизахон Носировна

ПАЛЕОЛИТШУНОСЛИК СОҲАСИ РИВОЖЛАНИШИДА Р. Х. СУЛЕЙМАНОВ
ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ЎРНИ 14-21

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Kurpayanidi Konstantin Ivanovich

MODERN DIGITALIZATION: PRIORITIES AND PROSPECTS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC
TRANSFORMATION 22-28

Паязов Мурод Максудович

ДАВЛАТ ХУСУСИЙ ШЕРИКЧИЛИГИ АСОСИДА ТЕМИР ЙЎЛ ХИЗМАТЛАРИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДА: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР 29-37

Шохўжаева Зебо Сафоевна

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА СУВТЕЖАМКОР СУФОРИШ УСУЛЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ
САМАРАДОРЛИГИ 38-45

Asamxodjayeva Shoirra Shukurullayevna

INSON KAPITALI RIVOJIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR 46-50

Элбоев Бобур Ботирович

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА САВДОНИ МОЛИЯЛАШТИРИШДА БАНК КАФОЛАТИ ВА
ЗАХИРА АККРЕДИТИВНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ 51-60

Ermatov Akmaljon Akbaraliyevich

O'ZBEKISTONDA MOLİYAVIY BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH 61-68

Абдиқулова Дилноза Абдукадировна

АГРАР СОҲА ЎСИШИНИ МАКРОИҚТИСОДИЙ КЎРСАТКИЧЛАРГА ТАЪСИРИНИ
СТАТИСТИК ЎРГАНИШ 69-74

Qudbiyev Nodir Tohirovich, Tojimatov Abdumutalibjon Abduqayumovich

KORXONALARNING TIJORAT BANKLARI BILAN O'ZARO MUNOSABATLARI TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 75-84

Rasulova Shaxnoza Xatamovna

XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL ETISH VA TASNIFLASHNING IQTISODIY AHAMIYATI ..85-93

Болтаев Нурали Шираматович

АГРАР ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАЙЁРЛАНАЁТГАН КАДРЛАРНИ МЕҲНАТ
БОЗОРИДА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ 94-103

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ*Tulaganov Muminjon Taxtamuratovich*JAMIYATDA FUQAROLARNING HUQUQIY -SIYOSIY ONGINING YUKSALTIRISHDA
ETNOMADANIY OMILLARNING O'RNI104-109*Aripov Alisher Abdumalikovich*YOSHLAR MA'NAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA MILLIY VA DINIY BAG'RIKENGLIKNING
O'RNI110-117*Xabib Sattorov*

TASAVVUF TA'LIMOTIDA SHARIAT, TARIQAT, MA'RIFAT, HAQIQAT BOSQICHLARI118-123

Турсинбой Султонов

ИСТЕЪДОДНИНГ ИККИ МУҲИМ ТОМОНИ124-132

Сафаров Улуғбек Турсунович

МАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР ТРАНСФОРМАЦИЯСИНING ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ133-138

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Бектурсынова Айсултан Марат кызы*М.М. БАХТИН КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЕНОГО-ФИЛОЛОГА
ФИЛОСОФСКОГО ТИПА139-145*Назарова Сайёра Азимжановна*ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ТЕРМИНЛАРИНИ ТАРИХИЙ
БОСҚИЧЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ146-151*Isroilova Manzura Jamolovna*BOSMA NASHRLARDA FRAZEOLOGIK BIRLIK LARNING LEKSIK-SEMANTIK
TRANSFORMATSIYASI152-156**12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР***Утемурастов Махмуд Ажимурастович*ҲУҚУҚ ИЖОДКОРЛИГИ ТАКОМИЛЛАШУВИГА ҲУҚУҚИЙ НИГИЛИЗМ ВА ҲУҚУҚИЙ
ИДЕАЛИЗМНИНГ ТАЪСИРИ157-162*Узакова Гўзал Шариповна*БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТ МАҚСАДЛАРИГА ЭРИШИШДА ҚАШШОҚЛИК ВА ОЧЛИКНИ
ТУГАТИШ, СОҒЛИК ВА ФАРОВОНЛИККА ИНТИЛИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИ163-175*Abdixakimov Islombek Bahodir o'g'li*

SUG'URTA FRANSIZASI VA UNING TURLARI HAQIDA176-180

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Мамадалиева Нилуфар Баҳодировна*ЎҚУВ ФАНЛАРИ ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАРНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ БОШЛАНҒИЧ
СИНФ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ОЎЗАКИ НУТҚ ВА ФИКРЛАШ ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ181-185

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари. -2023. -№ 2 (3).
ISSN: 2181-1342 (Online)
<https://scienceproblems.uz>**

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Шохўжаева Зебо Сафоевна

Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги соҳасида стратегик
ривожланиш ва тадқиқотлар халқаро маркази
докторанти, иқтисод фанлари номзоди

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА СУВТЕЖАМКОР СУҒОРИШ УСУЛЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ САМАРАДОРЛИГИ

Аннотация. Аграр соҳадаги туб ислохотлар натижасида сув ресурсларини бошқариш ва фермер хўжаликлари ўртасида сувдан фойдаланиш борасидаги муносабатларини такомиллаштириш, сувдан оқилона фойдаланиш, сув хўжалиги инфратузилмасини ривожлантириш, сувтежамкор технологияларни қўллашни рағбатлантириш ва суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш бўйича кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Бироқ, иқтисодиётни барқарор ўсиши, ижтимоий инфратузилмаларнинг ривожланиши ва аҳоли эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда қишлоқ хўжалигига сарфланаётган сув ресурсларини тежаш ва тежамкорликни таъминлашда замонавий рақамли технологияларни қўллаш борасидаги янгича ёндашувларни амалиётга жорий этиш долзарб масалалардан саналади. Шу сабабдан ушбу мақолада сув ресурсларидан самарали ва оқилона фойдаланишда сувтежамкор технологиялардан фойдаланиш ва сув хўжалиги тизимини янада такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Калит сўзлар: сув тежовчи суғориш технологиялари, сув хўжалиги тизими, рақамлаштириш, сув ресурслари, Ақлли сув, ёмғирлатиб суғориш технологиялари, томчилатиб суғориш, лазер ускунаси ёрдамида текислаш, сувдан фойдаланиш, сув истеъмоли, рақамли иқтисодиёт, глобал иқтисодиёт, суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолати.

Шохужаева Зебо Сафоевна

Докторант Международного центра стратегического
развития и исследований в сфере продовольствия и
сельского хозяйства, кандидат экономических наук

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ВОДООТТАЛКИВАЮЩИХ МЕТОДОВ ОРОШЕНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Аннотация. В результате коренных реформ в аграрной сфере проводится широкомасштабная работа по улучшению отношений между хозяйствами в области управления водными ресурсами и водопользования, рациональному использованию воды, развитию инфраструктуры водного хозяйства, стимулированию применения гидроэнергетических технологий и мелиорации орошаемых земель. Однако актуальными являются вопросы устойчивого роста экономики, развития социальной инфраструктуры и внедрения в практику новых подходов к применению современных цифровых технологий в обеспечении экономии и экономии водных ресурсов, расходуемых в сельском хозяйстве, с учетом потребностей населения. В связи с этим в данной статье были сформулированы предложения и рекомендации, направленные на дальнейшее совершенствование системы водного хозяйства и использование водозащитных технологий при эффективном и рациональном использовании водных ресурсов.

Ключевые слова: водосберегающие ирригационные технологии, система водного хозяйства, оцифровка, водные ресурсы, интеллектуальная вода, технологии дождевого орошения, капельное орошение, выравнивание с помощью лазерного оборудования, водопользование, потребление воды, Цифровая экономика, мировая экономика, рекультивация орошаемых земель.

Shokhujaeva Zebo Safoevna

Doctorate Student of the International Center
for Strategic Development and Research in
Food and Agriculture, PhD in Economics

THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF WATER-REPELLENT IRRIGATION METHODS IN AGRICULTURE

Annotation. As a result of the radical reforms in the agrarian sphere, large-scale work is being carried out to improve the relationship of Water Resources Management and water use between farms, to promote the rational use of water, to develop the infrastructure of water management, to encourage the use of water-based technologies and to improve the reclamation of irrigated lands. However, the introduction into practice of new approaches to the use of modern digital technologies in saving and saving water resources spent on agriculture, taking into account the sustainable growth of the economy, the development of social infrastructures and the needs of the population is one of the urgent issues. For this reason, this article developed proposals and recommendations aimed at the use of water-efficient technologies and further improvement of the water management system in the efficient and rational use of Water Resources.

Keywords: water-saving irrigation technologies, water management system, digitization, Water Resources, intelligent water, rainwater irrigation technologies, drip irrigation, laser equipment leveling, water use, water consumption, digital economy, global economy, reclamation of irrigated lands.

<https://doi.org/10.47390/1342V3I2Y2023N5>

Кириш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020–2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармонида кўзда тутилган асосий масалалар қўйидагиларни ўз ичига олади [1]:

❖ сув ресурсларини бошқариш тизимини такомиллаштириш, сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли ҳисобини юритишда “Smart Water” (“Ақлли сув”) ва шу каби рақамли технологияларни жорий қилиш;

❖ қишлоқ хўжалиги экинларини етиштиришда сув тежовчи суғориш технологияларининг жорий қилинишини янада кенгайтириш ва давлат томонидан рағбатлантириб бориш, ушбу соҳага хорижий инвестициялар ва грантларни жалб қилиш;

❖ суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва барқарорлигини таъминлаш, ерларнинг унумдорлигини оширишга қўмаклашиш, тупроқнинг шўрланиш даражасини пасайтириш ва унинг олдини олиш бўйича самарали технологияларни қўллаш;

❖ сув хўжалигида бозор иқтисодиёти тамойилларини, жумладан, сувни етказиш харажатларининг бир қисmini босқичма-босқич сув истеъмолчилари томонидан қоплаш тизимини жорий қилиш, тушган маблағларни сув хўжалиги объектларини ўз вақтида сифатли таъмирлаш-тиклаш, рақамли технологияларни жорий қилиш ҳамда самарали бошқаришга йўналтириш.

Демак, концепцияда белгиланган асосий масалалардан бири бу, сув хўжалиги тизимини рақамлаштириш, яъни сув хўжалигини инсон омилисиз онлайн бошқариш илгари сурилмоқда.

Материаллар ва усуллар.

Мақолани ёзишда Ўзбекистон Республикасининг “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармон ва Қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорларидан шунингдек, хорижий иқтисодчи олимларнинг фикрларидан ва Қашқадарё вилояти қишлоқ хўжалиги бошқармаси маълумотларидан кенг фойдаланилган. Мавзуни ёритишда мантиқий фикрлаш, қиёсий ва солиштирма таҳлил усулларидан фойдаланилган.

Муҳокама ва натижалар.

Иқтисодиётни барқарор ўсиши, ижтимоий инфратузилмаларнинг ривожланиши ва аҳоли эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда қишлоқ хўжалигига сарфланаётган сув ресурсларини тежаш ва тежамкорикни таъминлашда замонавий рақамли технологияларни қўллаш борасидаги янгича ёндашувларни амалиётга жорий этиш долзарб масалалардан саналади.

Мамлакатимизда сув ресурсларидан фойдаланиш механизмларини тубдан ислоҳ қилиш, улардан оқилона ва самарали фойдаланишни таъминлаш, иқтисодиёт тармоқларида сув тежовчи технологияларни жорий этишни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш, шунингдек, суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш бўйича изчил чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Амалга ошириляётган чора-тадбирлар, шунингдек, давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизмлари 2019 йилнинг ўзида қўшимча 33,2 минг гектарда сув тежовчи суғориш технологиялари жорий этилишини таъминлаш имконини берди, бу эса шу каби технологиялар қўлланиляётган ерлар умумий майдонининг 44 фоизини ташкил этди.

Бироқ сув тежовчи суғориш технологиялари қўлланиляётган умумий майдон атиги 75 минг гектарни ёки умумий суғориладиган ер майдонларининг 1,7 фоизини ташкил этаётгани қишлоқ хўжалигида сув тежовчи технологиялардан фойдаланишни кенгайтиришга ва сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини таъминлашга қаратилган чора-тадбирларни янада фаоллаштириш заруратини тақозо этмоқда.

Республикада сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш, сувга доир муносабатларини тартибга солиш мақсадида дастлаб 1993 йил 6-майда 837-XII –сонли “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида” ЎЗР Қонуни қабул қилинди [2]. Бунда сув билан боғлиқ барча муносабатлар ўз аксини топди. Сув ресурслари объектлари, сувдан фойдаланиш, асраш ва сув истеъмоли билан барча муносабатлар ушбу қонунда мужассамлаштирилди.

Шунинг учун мамлакатимизда сувдан тежаб ва унумли фойдаланиш учун ундан фойдаланувчилар олдига катта вазифалар қўйилган. Бу ўз навбатида юқорида қайд этилган қонуннинг 50 – моддасида, яъни «Сув объектларидан қишлоқ хўжалик эҳтиёжлари учун фойдаланувчиларнинг вазифалари» моддасида ўз аксини топган:

Сувдан қишлоқ хўжалик эҳтиёжлари учун фойдаланувчилар:

- сувдан фойдаланишнинг белгиланган лимитлари, меъёр ва режимларига риоя этиш, тик дренажни инобатга олган ҳолда фойдаланишнинг барча турлари учун ишлатиляётган сувни ҳисобга олиб боришлари;

- ички хўжалик суғориш, сув чиқариш ва коллектор-дренаж тармоғи ҳамда ундаги иншоотларни ва сув чиқариш қудуқларини техника жиҳатидан ишга яроқли ҳолда сақлашлари;

- мелиорация қилинган ерларни комплекс реконструкция қилишлари ва қишлоқ хўжалик экинлари ҳамда ўсимликларни суғориш, шунингдек яйловларга сув чиқаришнинг мақбул режимини сақлашлари;

- сувни тежайдиган технологиялар ва илғор техникани жорий этиш орқали суғоришнинг услуб ҳамда усуллари такомиллаштиришлари;
- қишлоқ, хўжалик эҳтиёжлари учун фойдаланадиган сув мониторинга асосида салбий жараёнларнинг сабаблари ва оқибатларини бартараф этишлари;
- белгилаб олинган аниқ мақсадларга мувофиқ, фойдаланилаётган сувларнинг самарадорлигини оширишлари шартлиги белгилаб қўйилган.

Хўжаликлараро мелиорация тармоқларини ишга яроқли ҳолда сақлаб туриш учун сувдан фойдаланувчилар қонунларда белгиланган тартибда ирригация-мелиорация ишларини бажаришга жалб этиладилар [2].

“Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Қонунинг 8-боб, 31- “Сув объектларидан фойдаланиш муддатлари” моддасининг 3-қаторида “Сувдан вақтинча фойдаланиш муддати: қисқа –уч йилгача ва узоқ –йигирма йилгача бўлиши мумкин” – дейилган. Ушбу жумлани “Сув объектларининг тури ва хизмат қилиш муддатини ҳисобга олган ҳолда, улардан вақтинча фойдаланиш муддати: қисқа –уч йилгача ва узоқ –йигирма йилгача бўлиши мумкин” деб ўзгартириш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Аграр ислохотларнинг асосий йўналишларидан бири қишлоқ хўжалигида чекланган ресурслардан фойдаланишни тартибга солувчи, уларга турли хизматлар кўрсатувчи, таъминотчи корхоналар, молия ва солиқ тизимини ўз ичига олувчи инфратузилма тизимини ривожлантиришга эътибор қаратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 декабридаги “Қишлоқ хўжалигида сувни тежайдиган технологияларни жорий этишни янада жадал ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори билан 2021 йилда Қашқадарё вилоятида 50 минг 406 гектар майдонда сув тежовчи технологияларни жорий этиш режалаштирилган. Жумладан, 27 минг 601 гектар майдонда томчилатиб суғориш, 14 минг 105 гектар майдонда ёмғирлатиб суғориш технологияларини ўрнатиш, 8 минг 700 гектар майдонни лазер ускунаси ёрдамида текислаш мўлжалланган.

Бугунги кунга қадар 1268 та қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқарувчиларнинг 30 410 гектар майдонда сув тежовчи технологияларни жорий қилиш учун қурувчи пудрат корхоналар билан шартномалар расмийлаштирилган. Шундан 26 671 гектар майдонда томчилатиб суғориш, 3 739 гектар майдонда ёмғирлатиб суғориш технологияси орқали суғориш ишлари амалга оширилди.

Сув хўжалигида давлат-хусусий шерикликни жорий этиш, алоҳида сув хўжалиги объектларини фермер, кластер ва бошқа ташкилотларга фойдаланиш учун бериш ҳамда тежалган маблағларни сув хўжалиги объектларини модернизация қилиш ва ходимлар меҳнатига ҳақ тўлаш ва рағбатлантиришга йўналтириш бўйича ҳам ишлар бошлаб юборилди.

2020 йилда Қашқадарё вилоятининг сув хўжалигини ривожлантиришнинг келгуси 10 йилга мўлжалланган концепцияси ишлаб чиқилди. Ва бунда 2021-2023 йилларда сув хўжалиги объектларида “SMART WATER” (“Ақлли сув”) ва шу каби рақамли технологияларни 1 503 тага жорий қилиш режалаштирилди. Бундан ташқари, йирик аҳамият касб этадиган сув хўжалиги объекти Яккабоғ туманидаги “Яккабоғ” гидроузелини автоматлаштириш ва рақамли бошқариш режалаштирилди[3].

Аграр соҳани рақамлаштириш бўйича хорижий ҳамкорлар билан пилот ва тижорий лойиҳалар ҳудудлар кесимида амалга оширилди. Хусусан 2020 йилда Қашқадарё, Андижон, 2021 йилда Сирдарё ва Бухоро вилоятларидаги пахта ва ғалла майдонларининг контурлари кесимида экин майдони ҳажми, экин турлари номи ва бошқа маълумотлари рақамли платформага жойлаштирилди.

Бухоро вилоятида жами 225,5 минг гектардан ортиқ майдонда онлайн мониторинг қилиш лойиҳаси амалга оширилмоқда. Қишлоқ хўжалиги техникаларини

электрон ҳисобга олиш ва реал вақт режимида механизация хизматлари кўрсатилишини мониторинг қилиш ахборот тизими ишга туширилди ва 3 500 дан зиёд қишлоқ хўжалиги техникаларига GPS қурилмалари ўрнатилиб, онлайн мониторинг қилинмоқда.

Ирригация объектларида сув ресурсларидан фойдаланиш мониторинги ахборот тизими ишлаб чиқилди, 200 дан ортиқ “Ақлли сув” (Smart Water) рақамли қурилмалари ўрнатилиб, тизим мониторинг қилинмоқда.

Қишлоқ хўжалиги технологияларини ривожлантириш стратегияси тасдиқланиб, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тасарруфида соҳада фаолият юритувчи “Агросаноатни рақамлаштириш маркази” давлат муассасаси ташкил этилди.

Маълумки, бугунги кунда сув танқислиги ва сув таъминотидаги кескин ташвишли ҳолатлар натижасида сувдан самарали фойдаланиш, унинг ҳар бир томчисини йўқотмаслик доирасидаги тизимли ва мақсадли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Ушбу тадбирлар орасида сув тежовчи технологияларни қишлоқ хўжалигининг ҳар бир тармоғида ва ҳар бир ҳудудда изчил ҳамда жадал қўлланилишини амалга ошириш долзарб масала ҳисобланади.

Сувдан унумли фойдаланишни, сув тақсимотида қатъий тартиб ўрнатишни, қўшимча манбалар қидириб топишни даврнинг ўзи талаб қилмоқда. Сув хўжалиги қурилишини янада ривожлантириш ва сувдан фойдаланишни янги талаблар даражасига кўтариш фан-техника тараққиёти билан чамбарчас боғлиқ. Бутун сув хўжалиги мажмуаси бошқаруви жараёнига янги технологик тизимларни жорий этиш орқали сувдан тежаб-тергаб фойдаланиш имкониятларини муттасил кенгайтириб бориш мумкин.

1-жадвал

Қишлоқ хўжалигида томчилатиб суғориш технологияларидан фойдаланиш муаммолари ва афзалликлари

Фойдаланишдаги муаммолар	Суғориш усуллариининг афзалликлари
✓ Томчилатиб суғориш усулида турли тупроқ иқлим шароитлари ва экин турлари, навлари бўйича етарлича илмий тадқиқотлар ўтказилмаганлиги;	✓ сувнинг кўп миқдорда тежалиши –ўсимликнинг фақат илдиз қисми хўлланади, буғланиб исроф бўладиган сув миқдори камаяди, сувнинг агатдан ўтишидаги нобудгарчиликка йўл қўйилмайди. Бир гектар ғўза учун сув сарфи томчилатиб суғоришда 3-3,5 минг. м ³ ни анъанавий суғоришда эса 4,5-6,0 минг. м ³ ни ташкил этиб, 1,5-2,5 минг м ³ ёки 35-40 фоиз сув ресурслари тежалади;
✓ Томчилатиб суғориш усули шароитида экинларни алмашлаб ва навбатлаб экиш тизимларининг яратилмаганлиги;	✓ электр энергия, меҳнат сарфи, ёнилғи-мойлаш (ЁММ) ва бошқа материаллар тежалади. Томчилатиб суғоришда кам сув талаб этилиши натижасида насосларнинг ишлаши учун электр энергия ёки дизель ёнилғиси кам сарфланади, 1 га ғўза майдонинига суғориш учун меҳнат сарфи 2,5-3 марта, ёнилғи маҳсулотлари сарфи 80-85 литрга тежалади;
✓ Томчилатиб суғориш усулига мос ўғит турларининг етишмаслиги; ✓ Томчилатиб суғориш усулидан фойдаланишда	✓ минерал ўғитлар 40-45 фоизга тежалади - оддий суғоришда 1 гектар ғўза майдонига 600-700 кг азот ўғити, 150 кг фосфор, 100 кг калий сарфланса, томчилатиб суғоришда 250-300 кг азот, 150 кг фосфор, 50 кг калий сарфланади. Минерал ўғитларнинг ўзлаштирилиши 90-95 фоизни,

малакали кадрларнинг етишмаслиги;	анъанавий суғоришда эса 30-38 фоиз бўлади. Суғориш вақтида эритилган ўғитлар бевосита илдиз зонасига кириб, озуқа моддалар тез сўрилади. Бу ўғит беришнинг энг самарали усулидир;
✓ Томчилатиб суғориш усули билан экинларни ўғитлаш тизимларининг етарлича ишлаб чиқилмаганлиги:	✓ қишлоқ хўжалиги экинларидан олинадиган ҳосил ошади ва сифати яхшиланади, томчилатиб суғоришда ҳосилнинг эрта пишиш кузатилади. Намнинг ўсимликлар илдиз тизимига аниқ тушиши ва ўғитлар тўлиқ ўзлаштирилиши ҳисобига анъанавий суғоришга нисбатан ҳосилдорлик 50-55 фоизга юқори бўлади;
✓ Томчилатиб суғориш усулида экинларни ўсиши, ривожланишини ростловчи препаратлардан фойдаланиш бўйича маълумотларнинг йўқлиги;	✓ томчилатиб суғориш қўлланилган майдонда коллектор-зовур қурилиши талаб қилмайди, натижада 10 фоиз экин майдони қўшилади, ер ости сизот сувлари ва тузлар юқорига кўтарилмайди, тупроқ тузилмаси сақланиб қолади;
✓ Томчилатиб суғориш усулида бегона ўтларга қарши гербицидлар қўллаш тизимининг етишмаслиги:	✓ тупроққа сув сингиши турлича ва юзаси ўта нотекис бўлган ер майдонларини суғориш имконияти яратилади, томчилатиб суғориш тизими жўякларда жойлашади ва тупроқни кўчирмасдан суғориш имконини беради;
✓ Шўрланган ерларда томчи-латиб суғориш усулининг экин турлари ва иқлим шароитлари бўйича илмий маълумотларнинг етишмаслиги;	✓ қатор ораларида тупроқ бутун мавсум давомида қуруқ бўлиб агротехник тадбирларни бажаришда техника ва одамлар ҳаракатланиши учун қулай бўлади;
✓ Шамол эрозияси мавжуд бўлган ерларда томчилатиб суғориш усулини қўллаш бўйича тадқиқот натижаларининг йўқлиги;	✓ бегона ўтлар миқдори кам бўлади, сув ўсимликнинг илдиз тизимига етказиб берилаётгани сабабли атрофдаги ерлар суғорилмайди, ғўзани илдизи яхши ривожланади ва кўплаб фаол илдиз тукчалари ҳосил бўлади, сув билан озуқа моддаларни истеъмол қилиш жадаллиги ошади;
✓ Оқова – чиқинди, минераллашган сувлар билан экинларни томчилатиб суғоришдаги илмий тадқиқотларнинг етишмаслиги.	✓ томчилатиб суғоришни жорий қилган юридик шахсларнинг томчилатиб суғорилаётган ер майдони 5 йил муддатга ягона ер солиғидан озод қилинади. Бу имтиёз 1 га майдон учун ўртача 130-150 минг сўмни ташкил этади.

Манба: Муаллифнинг илмий тадқиқотлари асосида тузилган.

Суғоришнинг истиқболли усуллари ва технологияларини танлаш ва уларнинг иқтисодий тармоқларининг самарадорлигини аниқлаш нафақат уларнинг иқтисодий балки ижтимоий самарадорлигини таққослаш орқали эришиш мумкин. Бунда ижтимоий самара умумий нарх кўрсаткичлари ёрдамида сон жиҳатдан аниқланиши зарур. Бироқ, янги техникаларни жорий қилишнинг ижтимоий самарасини таққослама баҳоларда аниқлаш яхши натижа бермайди ва у маълум қийинчиликларни юзага келтиради. Шундай экан, ижтимоий натижаларни сон жиҳатдан эмас, балки нархни асос

қилиб баҳолаш мақсадга мувофиқдир. Нарх ёрдамида эса ҳар хил истеъмол нархларини ва ҳар хил меҳнат турларини таққослаш мумкин бўлади.

Таҳлиллар натижаси кўрсатишича, Қашқадарё вилояти миқёсида суғоришнинг сув тежаш техникасини, яъни томчилатиб суғориш усулини амалиётга қўллаш натижасида йилига ўртача 1100-1200 млн. м³ сувни иқтисод қилиш имконини беради. Иқтисод қилинган сув ресурслари билан эса қўшимча 120-135 минг гектар экин майдонларини суғориш мумкин бўлади.

Муҳокама.

Мамлакатимиз қишлоқ хўжалигида сув тежовчи технологияларни жорий қилинишини кенгайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорлари, фармонлари қабул қилинди, қабул қилинган. Мазкур меъёрий ҳужжатларда асосан сувдан фойдаланиш самарадорлигини ошириш мақсадида сувни тежайдиган суғориш технологияларни жорий қилиш, уларни молиялаштиришни самарали ташкил этиш, томчилатиб суғориш тизими жорий қилинган ерларда беш йилгача ягона ер солиғини тўлашдан озод қилиниши ҳамда сув истеъмолчиларига нисбатан лимитдан ортиқча сув олганлиги учун жарима санкцияларини қўллашга доир вазифалар белгиланган бўлиб, барча ҳужжатларда сув тежовчи технологияларни қишлоқ хўжалигида қўллашни ривожлантиришга қаратилганлигидан далолатдир.

Хулоса.

Хулоса қиладиган бўлсак, олиб борилган тадқиқотлар иқтисодиётни рақамлаштириш шароитида, қишлоқ хўжалигида сувдан фойдаланишнинг сув тежовчи технологияларни қўллаш кўламини кенгайтириш, уларни хўжалик объектларида тизимли қўлланилиши таъминловчи ташкилий, иқтисодий ва ҳуқуқий чора-тадбирларни такомиллаштирилиши лозим ва қуйидаги таклифларни тавсия этамиз:

1. Сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли ҳисобини юритишнинг «Smart Water» «Ақлли сув» рақамли технологияларни қўллаш *бизнингча* ушбу тизимда қуйидагилар, яъни: 1) ҳар бир ҳудуд кесимида сувнинг таркиби, яъни шўрланганлик даражаси тезкорлик билан аниқланишига; 2) сувнинг сифати яхшиланиши ва бу атроф муҳитнинг экологик мувозанатини сақланишига; 3) етказиб берилган 1 м³ сувнинг таннарни бўйича аниқ ҳисоблар юритилишига; 4) креатив таклифлар ишлаб чиқилишига асос бўлиб хизмат қилади.

2. Сув танқислиги шароитида ҳар бир метр куб сувдан самарали ва оқилона фойдаланишда энг аввало суғориш тизимларини модернизация ва реконструкция қилиш, сув сарфини камайтиришда сувтежамкор технологиялардан фойдаланиш ва “Ақлли сув” рақамли технологияларни қўллаш.

3. Сув хўжалигида давлат-хусусий шерикликни жорий этиш, алоҳида сув хўжалиги объектларини фермер, кластер ва бошқа ташкилотларга фойдаланиш учун бериш ҳамда тежалган маблағларни сув хўжалиги объектларини модернизация қилишга йўналтириш бўйича таклифлар.

4. Сув Кодексини ишлаб чиқиш бўйича таклифимизда асосий эътибор қуйидагиларга қаратилган бўлиши лозим:

1) Сув ресурсларини бошқариш, сувдан оқилона фойдаланиш ва сувни истеъмол қилиш бўйича самарали механизмларни жорий этиш;

2) Сув хўжалигига бозор механизмлари ва давлат-хусусий шериклик тамойилларини жорий этиш;

3) Соҳага алоқадор вазирлик ва идоралар ҳамда сув хўжалиги ташкилотларининг функциялари, роли ва мажбуриятларини белгилаш;

4) Сувни тежайдиган технологияларни қўллашни кенгайтириш ва сув ресурсларини муҳофаза қилиш;

5) Сувдан фойдаланувчилар ва сув истеъмолчиларининг масъулиятини ошириш;

- 6) Сув объектларини фойдаланишга бериш тартиби ва шартларини бозор механизмлари асосида йўлга қўйиш;
- 7) Сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тўғрисидаги низоларни кўриб чиқиш тартибини белгилаш ва шу каби бошқа масалалар.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020–2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиqlаш тўғрисида”ги фармони
2. ЎзР Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993 й., 5-сон, 221-модда, сўнгги ўзгартириш 25.12.2009 й.
3. Қашқадарё вилояти қишлоқ хўжалиги бошқармаси маълумотлари.
4. ZS Shokhujaeva, HN Mirjamilova. Innovative processes in the water sector and factors influencing their development. Asian Journal of Research in Business Economics and Management. №5. 2022. Page 18-27.
5. SZ Safoevna, SM Mirjamilovich. Development of entrepreneurship and improvement of organizational and economic bases of its state regulation. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal №3. 2021. Page 1186-1193.
6. ЗС Шохўжаева. ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИДА СУВ РЕСУРСЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ. Irrigatsiya va Melioratsiya jurnali №3, 2018. 82-88 бет.
7. Zebo Safoevna Shoxo'jayeveva. Efficient use of water resources in the agricultural sector. Monograph. T. 2012.
8. NS Xushmatov, ZS Shoxo'jaeva. SUV RESURSLARINING AGRAR TARMOQNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH BILAN O'ZARO BOG'LIQLIGINI BAHOLASH. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences jurnal №3, 2022. Page 1121-1129.
9. Shoxojaeva Zebo Safoevna, Mamanazarova Nasiba Juraevna. Economic efficiency of modernization and development of water facilities in agriculture. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal №8, 2020. Page 195-201.
10. SZ Safoevna, TF Sagdullaevna. Food provision of the population of the republic of uzbekistan in pandemy conditions: problems and solutions. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. №2, 2021. Page 1320-1325.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатиغا олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).